

LATVIJAS REPUBLIKAS ELEKTRIFIKĀCIJAS PLĀNI UN TO REALIZĀCIJA 1919.–1940. GADĀ

ANDRIS GAILIS

Bc. hist., Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes maģistrants,
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Tautas frontes nodaļas krājuma glabātājs
E-pasts: andris.gailis@lnum.lv

ANOTĀCIJA

Raksts atspoguļo garo un sarežģīto ceļu līdz vienota elektrības tīkla izveidei Latvijas teritorijā starpkaru periodā. Raksta mērķis ir izpētīt valsts elektrifikācijas un elektrības apgādes ieceres, kā arī to realizāciju 1919.–1940. gadā. Latvijas Republikā tika veidoti apjomīgi plāni, kuri paredzēja visas Latvijas teritorijas elektrifikāciju un vienotas elektrības sistēmas izveidi. Lai gan visā valstī līdz 1940. gadam netika izveidots vienots elektriskais tīkls, tomēr tika uzcelta liela spēkstacija Ķegumā, kā arī ievākta plaša informācija par Latvijas upju hidroloģiju un energoresursiem, kas tādējādi ļauj uzskatīt valsts darbību elektrifikācijas jomā par veiksmīgu.

Atslēgvārdi: elektrifikācija, elektrības ražošana, Daugava, hidroelektrostacija, termoelektrostacija.

IEVADS

Rakstā padziļināti pētīts periods no 1919. līdz 1940. gadam, jo šajā laikposmā radās pirmās visaptverošās koncepcijas par elektrības apgādi un veidojās jauni plāni par elektrifikācijas sistēmas izveidi, elektroenerģijas ražošanas un piegādāšanas attīstību visā valstī kopumā. Starpkaru perioda elektrifikācijas plānu pētniecība ir nozīmīga Latvijas energoefektivitātes tālāko attīstības stadiju pētījumos. Ne mazāk svarīga loma ir arī Latvijas Republikas saimnieciskās politikas izvērtēšanai kopumā, jo tās attīstība lielā mērā bija saistīta ar elektroapgādes plāniem valstī. Kritiski analizējot tos, ir iespējams gūt detalizētu priekšstatu par Latvijas ekonomiku 20. gs.

20.–30. gados, turpinot pētījumus par perioda saimniecisko sistēmu demokrātijas un autoritārisma posmā.

Ņemot vērā nozīmīgumu, elektrifikācijas tēma starpkaru Latvijas vēsturē ir pētīta samērā maz. Jaunāko pētījumu lokā tēmu aplūko profesors Aivars Stranga, īpaši 2020. gadā iznākušā darba “Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika (1934–1940)” otrajā izdevumā (Stranga 2020, 130). Izmantojot ļoti bagātu avotu bāzi, A. Stranga parāda saimniecisko situāciju starpkaru Latvijā, analizējot problēmas, kas bija saistītas ar Latvijas elektrifikācijas plānu un izejvielu trūkumu Latvijas elektrostacijām. Tomēr Strangas darbā elektrifikācijai veltītā nodaļa neaplūko jomas attīstību pirms 1934. gada, tāpēc rakstā tiks iezīmēti arī nozares pirmsākumi Latvijā.

Rakstā izmantotas arī laikabiedru liecības un novadpētnieku darbi, piemēram, inženiera Valda Volka grāmata “Rīgas apriņķa lauku elektrifikācija. Cilvēki. Darbi. Notikumi. Atmiņas” (Volks 2016, 6) un vēsturnieka Induļa Zvirgzdiņa raksts par Aiviekstes HES attīstību (Zvirgzdiņš 2014, 33). Raksta tapšanā plaši izmantoti materiāli no Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva, īpaši LVVA 5208. fonds, kurā rodami materiāli par Latvijas elektrifikācijas plānu, kā arī LVVA 4595. fonds – Latvijas Republikas starpkaru perioda Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas fonds.

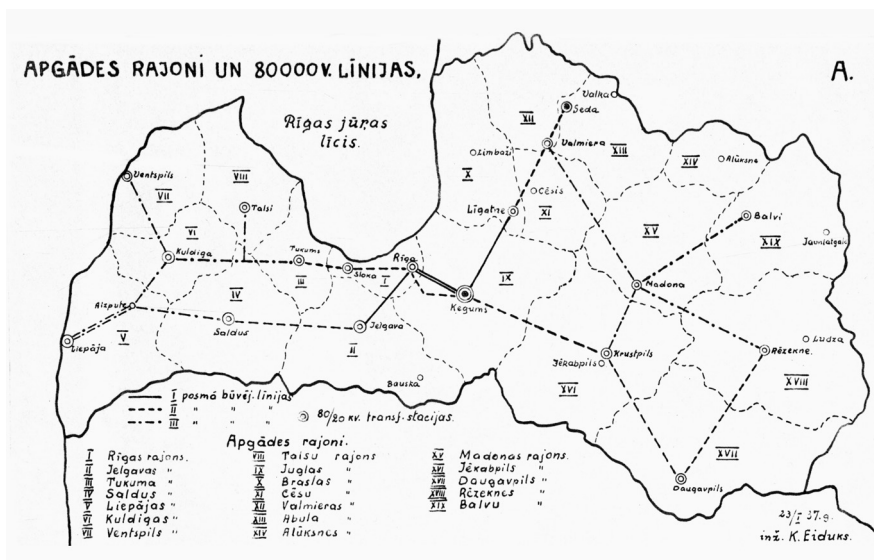
LATVIJAS ELEKTRIFIKĀCIJAS KONCEPCIJU SĀKUMS UN ATTĪSTĪBA 1919.–1940. GADĀ

Lai gan elektrības izmantošana mūsu reģionā datējama jau ar 19. gs. 70. gadiem, tomēr jāatzīst, ka Latvijas teritorija līdz 1918. gadam bija vāji elektrificēta, elektrību saņemot vien lielajām pilsētām, piemēram, Rīgai, kur to ražoja 1905. gadā atklātā termoelektrostacija Andrejostā, kā arī dažādu fabriku tuvākajām apkārtnēm, kur spēkstaciju attīstība notika, lielā mērā pateicoties vācu okupācijas laikā veiktajām fabriku pārbūvēm par elektrostacijām un tīkla izbūvei armijas vajadzībām (Volks 2016, 6). Veseli reģioni, piemēram, Sēlija un Latgale, elektrību nesaņēma gandrīz nemaz, un to elektrificēšana, tāpat arī bojāto un nolietoto elektrības ražošanas iekārtu un tīklu nomaiņa bija jaunās Latvijas Republikas uzdevums.

Valstiskā mērogā elektrifikācijas jautājumus pirmoreiz skatīja un vērtēja Latvijas inženieru un tehniķu I konference 1921. gadā, kurā 18 referātos tika iztirzātas arī tēmas par Daugavas un kūdras resursu izmantošanu elektrifikācijā (Nomals 1922, 65). Nepieciešamību pēc saskaņotas elektrības ražošanas politikas Latvijā pirmoreiz izjuta jau 1924. gadā, kad notika diskusijas par Siguldas pilsētas pievienošanu Juglas spēkstacijas tīklam. 1925. gadā ar Ministru kabineta lēmumu Latvijā tika izveidota Nacionālo spēku komiteja, kura 1931. gadā izdeva savu monumentālo darbu “Latvijas

elektrifikācijas pamati”, uzsverot, ka elektrības ražošanā pamatā izmantojami Latvijas ūdens resursi, primāri tieši Daugava, tāpēc vispirms izbūvējamas spēkstacijas Doles-Ķeguma rajonā, tiešā Rīgas tuvumā, savukārt tvaika centrālēm lielajās Latvijas pilsētās atvēlēta paligcentrāļu loma. Tika arī paredzēts, ka mazās elektrocentrāles var attīstīties autonomi, attīstot savu tīklu, tomēr nākotnē būtu vēlams visu mazo spēkstaciju tīklu pievienošana centrālajam Latvijas tīklam, kas veidojās valsts vidienē (Latvijas elektrifikācijas pamati 1931, 4).

Lai sakārtotu situāciju ar elektrības apgādi valstī, 1934. gada janvārī Latvijā tika izveidota Elektrības padome – šī autonomā institūcija turpmāk risināja elektrifikācijas tīkla attīstības jautājumus Latvijā, kā arī sāka izstrādāt detalizētu Latvijas elektrifikācijas plānu (Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 31.01.1934., 20), kuru pabeidza 1937. gadā. Plāns paredzēja 19 elektrības apgādes rajonu izveidošanu Latvijā. Pirmajā plāna daļā tika paredzēts pabeigt tobrīd jau iesākto Ķeguma HES būvniecību (1. att.). Tālākie plāna punkti paredzēja Latvijas kūdras resursu izmantošanu, ceļot kūdras spēkstaciju Sedā, vēlāk arī vēl vienu spēkstaciju uz Daugavas. Lai arī pirmais plāna punkts tika izpildīts diezgan sekmīgi, tomēr, iespējams, tieši resursu trūkuma dēļ plāns kopumā netika pieņemts – vēl nebija nedz pietiekamu tehnoloģiju kūdras spēkstacijas izveidei, nedz vairs materiālu un līdzekļu otras spēkstacijas būvei uz Daugavas. Kad 1939. gadā

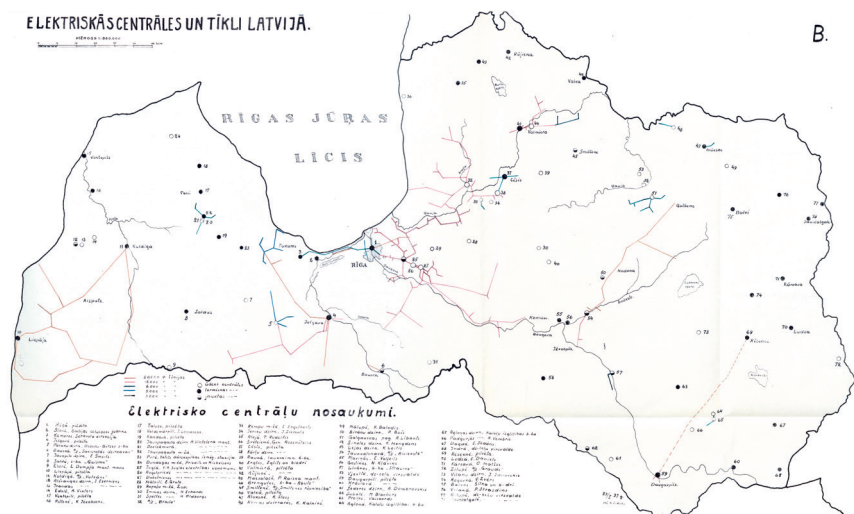
1. attēls. Latvijas karte, iedalīta 19 elektrības apģādes rajonos, 1937. gada janvāris, zīmējis inģenieris Kārlis Eiduks (LNA-LVVA, 4595–5–271, 29)

Figure 1. The map of Latvia, divided into 19 districts of electricity supply, January 1937, drawn by engineer Kārlis Eiduks (LNA-LVVA, 4595–5–271, 29)

Ķeguma HES sākās elektrības ražošana un tika nodibināts Valsts elektrības uzņēmums “Ķegums”, plāns bija vismaz daļēji īstenots, pārņemot citu valsts vidienē esošo spēkstaciju iekārtas un tīklus. Aiviekstes HES tīkls, Liepājas spēkstacijas plašais tīkls Kurzemē, kā arī citi valsts nomalēs esošie tīkli vēl netika savienoti kopā ar centrālo tīklu ap Ķegumu (2. att.).

HIDROELEKTROSTACIJU IZBŪVES PLĀNI UN TO REALIZĀCIJA STARPKARU LATVIJĀ

Domājot par spēkstaciju izveidi un darbību Latvijā, parasti tiek pieminēta Daugava, tomēr starpkaru posmā Latvijā esošie mazie HES, kuri pilnībā vai arī daļēji iekļāvās Ķeguma tīklā, sākot ar 1939. gadu, līdz tam darbojās pastāvīgi, un to pienesums jomas attīstībā Latvijā noteikti ir pieminēšanas vērts. Kā spilgtākais piemērs jāmin Aiviekstes HES (Zvirgzdiņš 2014, 33). Tās pirmsākumi meklējami jau 1925. gadā, kad vietējie ūdensdzirnavu saimnieki uzsāka elektrības ražošanu dzirnavās un noslēdza līgumu ar tuvējo Jēkabpils pilsētu par elektrības vadu vilkšanu un elektrības piegādi līdz tai (LNA-LVVA, 4595–5–54, 383). Laika gaitā, īpaši pēc jaunās Aiviekstes HES centrālās būvniecības pabeigšanas 1932. gadā (Stakle 1935, 20), Aiviekstes spēkstacija kļuva par nozīmīgāko elektroenerģijas ražotāju reģionā, apgādājot ar elektrību daudzus apkārtējos pagastus, raidstaciju, kas

2. attēls. Elektriskās centrāles un to tīkli Latvijā 1937. gadā (LNA-LVVA, 4595–5–271, 30)

Figure 2. The electric power plants and their networks in Latvia in 1937 (LNA-LVVA, 4595–5–271, 30)

nodrošināja Rīgas radiofona pārraidīšanu Latgalei, un armijas garnizonu Krustpilī (LNA-LVVA, 4595–5–54, 370).

Būtisku lomu valsts centrālās daļas elektrifikācijā spēlēja valstij piederošais Juglas elektrības uzņēmums, ražojot elektrību trīs dzirnavās uz Mazās Juglas. Jau 1928. gadā uzņēmums apgādājis ar elektrību Koknesi, Baldoni un plašas lauku teritorijas ap tām. Juglas uzņēmums bija tobrīd lielākais hidroenerģijas ražotājs Latvijā, kas pēc savienošanās ar Braslas spēkstacijas tiklu 1928. gadā pārklāja astoto daļu Latvijas teritorijas (LNA-LVVA, 5969–1–189). 1939. gadā Juglas tīkls tika apvienots ar Ķeguma HES tiklu un uzņēmums pievienots Valsts elektrības uzņēmumam “Ķegums” (Volks 2016, 67). Bez rakstā jau minētajām HES Latvijā sekmīgi darbojās arī daudzas mazākas privātās spēkstacijas, piemēram, Parūķu HES uz Bērzes upes Dobelē un Amatas HES Vidzemē.

Jau 1919. gadā Rīgā tika nodibināta projektēšanas organizācija “Daugavbūve”, kas izstrādāja septiņu aizsprostu kaskādes projektu, paredzot aizsprostot Daugavu pie Doles, Ķeguma, Aizkraukles, Kokneses, Pļaviņām (Stukmaņiem), Jēkabpils, Trepmuižas, pie Alstiķes (Birzgales pagastā) un Jersikas (toreizējās Cargradas). Projekta kopsomma veidoja 78 miljonus Latvijas rubļu. Lielie izdevumi tika attaisnoti ar tirdzniecības ceļa izveidošanas ieguvumiem – regulāru transporta kustību pa Daugavu visā tās garumā. Jautājums par Daugavas spēkstaciju būvei nepieciešamajiem līdzekļiem ieguva plašu rezonansi laikrakstos, politiķu aprindās un Saeimā (Razums 1922, 36–56).

Turpmākajos gados aktualizējās tieši jautājums par spēkstacijas būvi pie Doles salas, un 1923. gadā tika dibināts “Doles spēka stacijas izbūves birojs”, kas izveidoja vairāk nekā desmit dažādus HES projektus, tomēr, nespēdams rast finansējumu, birojs pēc pāris gadiem beidza savu darbību. Līdzīgs liktenis piemeklēja arī 1928. gadā dibināto Doles spēka stacijas rīcības komiteju, kura bija nonākusi pie 24 miljonus latu dārga HES celtniecības varianta (LNA-LVVA, 5208–1–141, 9).

Lai veiktu padziļinātus pētījumus un noskaidrotu, kura vieta īsti ir piemērotākā spēkstacijas būvei, Latvijas valdība atsaucās uz 1932. gada vasarā saņemto amerikāņu kompānijas *The Foundation Company* piedāvājumu un noslēdza līgumu ar to. Saskaņā ar līgumu *The Foundation Company* apņēmas izstrādāt spēkstacijas projektu un atrast tam labāko piemēroto vietu uz Daugavas, kā arī atrast līdzekļus projekta realizācijai un īstenot to. Kompānija secināja, ka labvēlīgākie ģeoloģiskie apstākļi HES būvei bija tieši pie Ķeguma krācēm, un amerikāņu firma atbalstīja un tālāk attīstīja Ķeguma spēkstacijas izbūves variantu, ko arī akceptēja Latvijas valdība 1933. gada 10. janvārī. Saskaņā ar izstrādāto projektu būves izmaksas bija aptuveni 30 miljoni latu, ko kompānija nespēja sagādāt, tāpēc 1933. gada 1. jūlijā Latvijas valdība līgumu lauza. Pēc vairākām neveiksmīgām sarunām ar

franču uzņēmumiem Latvijas autoritārā režīma valdība 1936. gada 1. augustā parakstīja līgumu ar Zviedrijas firmu *Svenska Entreprenad A. B. Stockholm (Sentab)*. Līgums paredzēja, ka *Svenska Entreprenad* izbūvēs aizsprostu ar aizvariem, braucamo tiltu, plostu, kuģu un zivju ceļiem, ledus aizsargsienas un citām papildu ierīcēm. Maksimālā jauda spēkstacijai tika paredzēta līdz 70 000 kW (Ieleja 1940, 181–194).

Pēc smaga darba trīs gadu garumā 1939. gada 15. oktobrī Ķeguma HES strāva tika iepludināta Rīgas elektriskajā tīklā. 21. decembrī valdība dibināja Valsts elektrības uzņēmumu “Ķegums”, par kura vadītāju iecēla Alfrēdu Valdmani (Stranga 2020, 284). Jaunais Valsts elektrības uzņēmums “Ķegums” ar valdības atbalstu paplašinājās, pārņemot arvien jaunās mazās spēkstacijas un to tīklus, tādējādi tas ir uzskatāms par faktisko “Latvenergo” priekšteci.

TERMoeLEKTROSTACIJAS UN TO BŪVĒŠANAS IECERES LATVIJĀ 20. GADSIMTA 20.–30. GADOS

Neskatoties uz ambiciozajiem HES būvniecības projektiem un nākotnes plāniem, gandrīz visu starpkaru posmu Latvijā elektrību pārsvarā ražoja Latvijas lielo pilsētu centrāles, kuras tika apkurinātas ar akmeņoglēm. Rīgas, Daugavpils, Liepājas un Jelgavas spēkstacijas vēl 1937. gadā kopā saražoja teju 70% no visā valstī saražotajiem 212 miljoniem kWh elektrības (Valsts statistiskā pārvalde. Mēneša biļetens, 01.09.1938., 1067).

Tā kā Latvijā nebija akmeņogļu atradņu, tās nācās iepirkt no citām valstīm. Sākotnēji akmeņogles lielākoties tika iepirktas no Polijas. Savukārt pēc 1934. gadā noslēgtā Latvijas un Lielbritānijas tirdzniecības līguma Latvija ik gadu solīja importēt vismaz 235 000 tonnu akmeņogļu no Lielbritānijas, to kopsummai bija jābūt vismaz 70% no akmeņogļu importa. Latvija savus nosacījumus pret lielvalsti pildīja centīgi, jau 1935. gadā importējot no tās 80,3% ogļu (Stranga 2015, 188).

Šajā laikā akmeņogļu termoelektrostacijas Latvijā saskārās ar kopīgu problēmu, proti, iekārtu novecošanu, tādēļ bija nepieciešams arvien vairāk ogļu, piemēram, Rīgas centrālē ogļu patēriņš uz 1 kWh bija 0,79 kg, bet citās mazākās centrālēs pat vairāk nekā 3 kg. Apskatāmajā laika posmā presē bieži lasāmas publikācijas par to, ka akmeņogļu imports kopumā ir neizdevīgs (Kroms, 1933, 400). Šādu kritiku savā ciņā par vēlētāju balsīm bieži izmantoja partijas, īpaši sociāldemokrāti (Latvija, 28.01.1926., 3). Neņemot vērā visas minētās grūtības, bija acīmredzams, ka lēto akmeņogļu cenu dēļ Latvijas pilsētu pašvaldības nedomā par citiem enerģijas iegūšanas veidiem. To pierāda, piemēram, Rēzeknes pilsētas īstenotā jaunā termoelektrostacijas būve 1925. gadā, kas izraisīja nesaudzīgu kritiku kreisi

noskaņotajā presē, kura pārmeta pilsētas valdei nesaimniecisku rīcību (Latvija, 28.01.1926., 5).

Tuvojoties Otrajam pasaules karam, Latvijas valdība nebija iekrājusi vērā ņemamas akmeņogļu rezerves, tāpēc konflikta sākumā Latvijas valsts nonāca milzīgā apkures krīzē, kurā cieta arī elektrības ražošanas nozare. Šo situāciju izmantoja Vācija, 1939. gada decembrī noslēdzot ar Latviju jaunu tirdzniecības līgumu, kas paredzēja ogļu piegādi Latvijai, tomēr Vācija nepildīja šī līguma saistības un 1940. gada sākumā piegādāja vien neredz vairāk nekā pusi no absolūtā ogļu daudzuma; rezultātā Ulmaņa režīms ieviesa stingrus taupības pasākumus (Stranga 2015, 219).

Paralēli akmeņogļu izmantošanai un pakāpeniskai upju spēka izmantošanas attīstībai elektrostacijās visu starpkaru periodu norisinājās arī ļoti aktīvas diskusijas par kūdras lietošanu elektrības ražošanā. 20. gs. 20. gados Zemkopības ministrijā tika izveidota un īslaicīgi pastāvēja Kūdras izmantošanas valde – institūcija, kuras mērķis bija attīstīt kūdras rūpniecību Latvijā, kas cita starpā interesējās arī par elektroenerģijas ieguves iespējām, izmantojot kūdru. Šajā laikā Liepājas valde veda sarunas ar Čehoslovākijas uzņēmumu *Škodaverke* par elektrostācijas būvi Ploču purvā, paredzot pilsētai, kā arī tās ostas un tramvaja vajadzībām saražot 6 miljonus kWh gadā (LNA-LVVA, 4595–5–45, 137). Ploču purva centrāles izmaksas aprēķinu Liepājas valde iesniedza Finanšu ministrijas Rūpniecības departamentam, lūdzot aizdevumu 1 miljona latu apmērā. Tomēr, ņemot vērā lētās akmeņogļu cenas, valdība atteicās projektu finansēt (LNA-LVVA, 4595–5–45, 118). Nespējot vienoties par savstarpēji izdevīgiem nosacījumiem, kā arī nerodot naudu lielajam projektam, Ploču purva spēkstacijas plāni sadarbībā ar *Škodaverke* tika pārtraukti.

Kūdra kā potenciāli noderīga izejviela tomēr netika aizmirsta. 1931. gadā iznākušajā pētījumā “Latvijas elektrifikācijas pamati” atkal tika aktualizēts jautājums par kūdras izmantošanu, tomēr uzsverot, ka tam bija otršķirīga nozīme salīdzinājumā ar ūdens resursu izmantošanu. Saprotais, ka kūdrai tika atvēlēta sekundāra loma šajos plānos tieši tās grūtās iegūstamības dēļ, kas lielākoties vēl bija roku vai retos gadījumos vienkāršu mašīnu darbs. Minētajā pētījumā tika ierosināts variants par termoelektrocentrāles būvi Ziemeļvidzemē ar apmēram 10 000 kW lielu jaudu, un jau 20. gs. 30. gadu vidū inženieru un ģeologu aprindās radās ideja, ka šī spēkstacija varētu būt ceļama Sedas purvā un apkurināma tieši ar Sedas purva kūdru (Latvijas elektrifikācijas pamati 1931, 5).

Kūdras pētniecība zinātniskā līmenī 30. gados ieguva jaunas aprises, nonākot jaunās, 1936. gada janvārī dibinātās Zemes bagātību pētišanas komitejas (no 1939. gada – institūts) pārziņā. Tajā tika izveidota kūdras un brūnogļu pētišanas sekcija. Pēc izpētes darbiem 1937. gadā Zemes bagātību pētišanas komiteja izveidoja Sedas purva izmantošanas projektu (Nomals

1942, 8), kurā atzina, ka no visiem Latvijas kūdras purviem primāri jāattīsta Sedas tīrelis. Tika arī norādīts, ka pie tā briža patēriņa nebija nepieciešama 10 000 kW liela centrāle, sākotnēji pietiktu ar 2000 kW, vēlāk apjomu varētu kāpināt; būvprojekts kopā izmaksātu 6 545 000 latu. Interesi par kūdras izmantošanu un plāna īstenošanu pastiprināja Otrā pasaules kara sākums un tam sekojošais akmeņogļu deficīts. Tikmēr izejvielu un arī iekārtu cenas pasaulē strauji pieauga un to nogādāšana Latvijā kļuva arvien sarežģītāka, kas savukārt arī kavēja kūdras sagatavošanas tehnikas piegādi uz Sedu, novilcinot purva sagatavošanas darbus (Stranga 2020, 248). Ņemot vērā neiespējamību īstenot plānus kara apstākļos, kā arī tehnoloģiju nepieejamību, Sedas purva izmantošanas plāns tā arī netika īstenots un kūdras izmantošana Sedā masveidā tika sākta tikai pēc Otrā pasaules kara beigām padomju režīma apstākļos – un ne vairs elektrības ražošanas vajadzībām.

SECINĀJUMI

Jau no Latvijas neatkarības pirmajām dienām tika veidoti vērīenīgi plāni, kas paredzēja elektrības piegādi visā Latvijas teritorijā, izmantojot Latvijā pieejamos ūdens un kūdras resursus elektrības ražošanā. Tomēr šie plāni bieži bija nereāli, jo tie balstījās pieņēmumos par Latviju kā daļu no tirdznieciskā tilta starp Eiropu un Padomju Krieviju. Saskaņoties ar kaimiņvalstu neieinteresētību šādos projektos, elektrifikācijas plāni piedzīvoja izmaiņas, piemēram, atteikšanos no tirdzniecības ceļa izveides pa Daugavu spēkstaciju būves dēļ. Resursu ierobežotības, arī starptautiskās situācijas un iekšējās nevienprātības dēļ Latvijā bija vieglāk realizēt mazākus projektus – cita pēc citas veidojās mazas spēkstacijas, piemēram, Aiviekstes HES un citas, no kurām vairākas sekmīgi pilda savas funkcijas aizvien.

Ņemot vērā līdzekļu trūkumu un sarežģīto saimniecisko, kā arī politisko situāciju Latvijā un ārpus tās, noteikti jāuzsver Latvijas zinātnieku milzīgais ieguldījums tehnisko zinātņu attīstībā starpkaru posmā Latvijā. Neskatoties ne uz kādām grūtībām, kūdras speciālisti, biologi, hidrologi un inženieri turpināja neatlaidīgi, pat fanātiski iestāties par Latvijā pieejamo resursu izmantošanu elektrifikācijā, vienlaikus arī padziļināti izpētīja Latvijas resursus un sniedzot bagātīgu zināšanu bāzi šajos jautājumos līdz pat mūsdienām.

Latvijas Republikas starpkaru periodā elektrība aizvien saglabāja savu statusu kā dārgs un rets pakalpojums, kas ne tuvu nenonāca līdz visiem, kuri to vēlējās, tomēr starpkaru posmā veidotās spēkstacijas darbojās sekmīgi un turpināja paplašināt savus tīklus arī sarežģītajos Otrā pasaules kara apstākļos, tādējādi elektrības apgādes mērķi iespēju robežās tika izpildīti.

SAĪSINĀJUMI

HES – hidroelektrostacija

kW – kilovats

kWh – kilovatstunda

LNA – Latvijas Nacionālais arhīvs

LVVA – Latvijas Valsts vēstures arhīvs

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

NEPUBLICĒTIE AVOTI

Atsauksme Ploču purva izmantošanas projekta lietā, s. a. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (Rīga, turpmāk – LNA-LVVA), 4595–5–45, 137. lp.

Doles spēka stacija. Pārskats par izstrādātajiem projektiem, 01.11.1924. LNA-LVVA, 5208–1–141, 9. lp.

Finansieli-saimnieciskais pārskats par Ploču elektriskās centrāles izbūvi, rentabilitāti un parādu nomaksas kārtību, 28.02.1925. LNA-LVVA, 4595–5–45, 118. lp.

Līgums starp Jēkabpils pilsētu un Eduardu Šironu un Almu Zaddi, 12.10.1925. LNA-LVVA, 4595–5–54, 383. lp.

Līgums starp Kara ministriju un tirdzniecības un rūpniecības akciju sabiedrību “Aiviekste”, 20.08.1926. LNA-LVVA, 4595–5–54, 370. lp.

Ziņas par Juglas elektrības uzņēmuma lauku patērētāju apgādi ar elektrisko enerģiju, 07.02.1937. LNA-LVVA, 5969–1–189, 1. lp.

PUBLICĒTIE AVOTI

Elektrības, gāzes un ūdensvadu iestādes 1937. gadā. *Valsts statistiskā pārvalde. Mēneša biļetens*, 01.09.1938., 1066–1069.

Iekšzeme. *Latvija*, 28.01.1926., 1.

Ieleja, K., 1940. Daugavas ūdensspēka izbūves projekti. *Ekonomists*, 3, 01.02.1940., 181–194.

Ko saka bij. ārlietu ministrs Cielēns par mūsu saimniecisko stāvokli. *Pēdējā Briedī*, 04.08.1928., 5.

Kroms, A., 1933. Elektrības problēma Latvijā un Daugavas ūdensspēku izbūve. *Ekonomists*, 10, 31.05.1933., 399–403.

Latvijas elektrifikācijas pamati, 1931. Rīga: Latvijas nacionālā spēku komiteja.

Latvijas pilsētu darbs un sasniegumi valsts 20 gados. *Pašvaldības Balss*, 01.11.1938., 604–697.

Nomals, P., 1922. Kūdras rūpniecība Latvijā. Bīmanis, M. (sast.). *Latvijas inženieru un tehniķu konferences darbi: konference notika Rīgā no 18.–20. augustam, 1921. g.* Rīga, 65–95.

Nomals, P., 1942. *Sedas purva pētīšanas dati un tehniskās izmantošanas projekts*. Rīga: Zemes bagātību pētīšanas institūts.

Noteikumi par elektriskās enerģijas apgādi. *Likumu un Ministru Kabineta noteikumu krājums*, 31.01.1934., 20–30.

- Pasaules enerģijas konferences Latvijas komitejas darbība. *Ekonomists*, 21, 15.12.1934., 831–832.
- Razums, A., 1922. Daugava kā ūdens spēks un kuģniecības ceļš. Bimanis, M. (sast.). *Latvijas inženieru un tehniķu konferences darbi: konference notika Rīgā no 18.–20. augustam, 1921. g.* Rīga, 36–56.
- Stakle, P., 1935. *Aiviekstes hidrocentrāle*. Rīga: Zemnieka domas.

LITERATŪRA

- Aizsilnieks, A., 1968. *Latvijas saimniecības vēsture 1914–1945*. Sundbjerga: Daugava.
- Stranga, A., 2015. Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika 1934.–1940. gadā. Zile, Ļ. (galv. red.). *Latvijas Universitātes žurnāls. Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki*. Rīga: Latvijas Universitāte, 9–53.
- Stranga, A., 2015. *Latvijas ārējie ekonomiskie sakari. 1919. –1940. gads. Attiecības ar lielvalstīm (saimnieciskie, politiskie, diplomātiskie aspekti)*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Stranga, A., 2020. *Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika (1934–1940)*. Otrais, papild. izd. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Stūrmanis, A., Volks, V., 1999. Centrālo elektrisko tīklu sākums. Staltmanis, I. (red.). *Latvijas energosistēma gadu gaitā*. Rīga: Latvenergo, 21–27.
- Volks, V., 2016. *Rīgas apriņķa lauku elektrifikācija. Cilvēki. Darbi. Notikumi. Atmiņas*. Rīga: Iespēju grāmata.
- Zvirgzdiņš, I., 2014. Aiviekstes hidrocentrāle – Latvijas lielākā ūdens spēkstacija pirms Ķeguma. *Humanitārās un sociālās zinātnes*, Nr. 23. Rīga: Latvijas Universitāte, 33–38.

ELECTRIFICATION PLANS OF THE REPUBLIC OF LATVIA AND THEIR REALISATION IN 1919–1940

ANDRIS GAILIS

Bc. hist., MA student at the Faculty of the History and Philosophy,
University of Latvia, curator of the collection at Popular Front Museum,
National History Museum of Latvia

E-pasts: andris.gailis@lnum.lv

ABSTRACT

The article reflects the long path to the creation of a unified electricity network in Latvia. The aim of the work is to explore the intentions of the country's electrification and electricity supply and their realisation from 1919 to 1940. In the Republic of Latvia, ambitious plans were formed, which envisaged electrification of the entire territory of Latvia and the creation of a unified electricity system. Although a single electrical network was not established throughout the country until the 1940s, a large power plant in Ķegums was built, and extensive information on Latvia's hydrology was collected, hence, the country's activities in the field of electrification can be deemed successful.

Keywords: electrification, electricity generation, Daugava, hydroelectric power station, thermal power station.

Summary

In 1918, the newly founded Republic of Latvia found its electrical network damaged and not extending to the distant regions of Latvia. Although the economic situation was harsh, the enthusiastic entrepreneurs and scientists planned numerous construction projects of power plants all across Latvia. Despite these major plans, the Latvian government failed to find sufficient funding to support the plans up to the late 1930s, when the hydroelectric power plant in Ķegums was built. Until then, the small projects of hydroelectric power plants were mostly private and local enterprises, sometimes funded by the municipalities, but mostly – by private citizens. There were also a lot of projects on use of peat as a fuel instead of coal for thermal power plants. Coal comprised the greatest part of the fuel, but it had to be imported and therefore was costly. Because of the scarcity of technologies, as well as shortage of finances and materials during the Second World War, the peat thermal power plant was never built.

Although it was impossible to achieve all goals, the Latvian government managed to build a big power plant on the River Daugava, meanwhile,

a lot of smaller power plants were constructed. Furthermore, the information about the rivers and minerals of Latvia was collected. Therefore, the implementation of the electrification plans in Latvia can be viewed as a considerable success.